

Диагонали на кризата

Общественото мнение за финансовата криза към март 2010 г.

По отношение на своите социални нагласи страната изглежда разделена на две. И ако все пак в обществото се наблюдава известно ниво на консенсус, то той се свежда до следните три твърдения: "Положението в страната е непоносимо", "Правителството трябва да предприеме мерки [за излизане от кризата]" и "Тези мерки не трябва да са за сметка на нашите доходи".

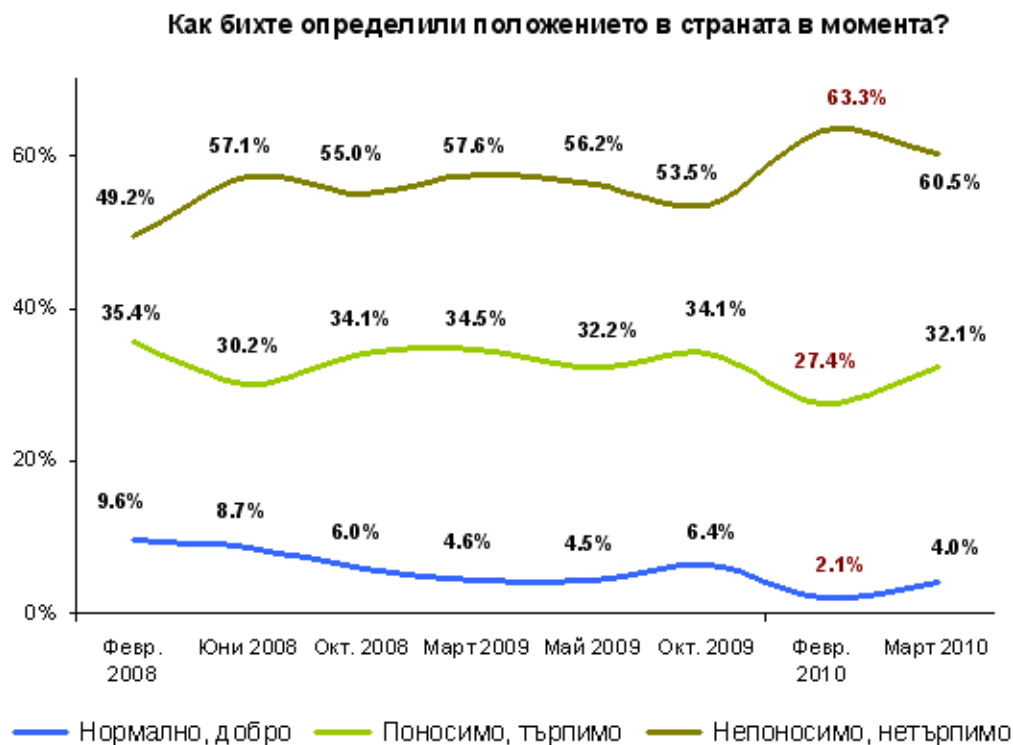
Алексей Пампоров

Човек е готов да плати много, за да не прави нищо.

И да направи много, за да не плати нищо.

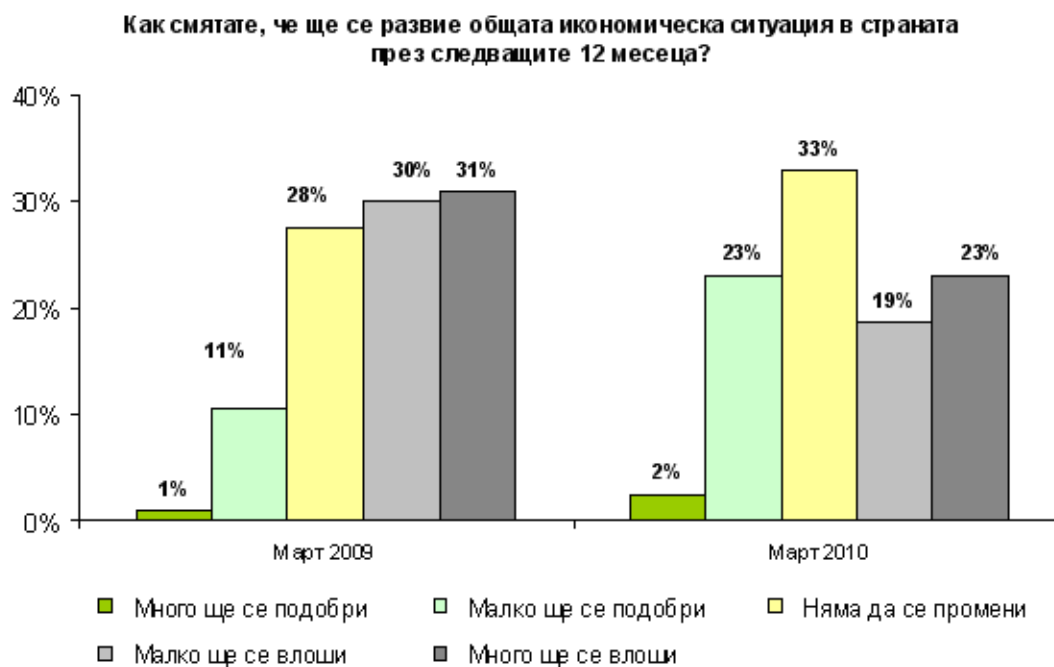
(Кризисна народна поговорка)

Първите три месеца от работата на правителството на ГЕРБ бяха белязани с повишаване ръста на общественото доверие и оптимизъм за изхода от кризата. След частичното понижение на негативната представа за положението в страната през октомври 2009 г. обаче, следва рязък ръст от приблизително 10% и през февруари 2010 е регистрирана най-високата стойност на нагласата, че положението в страната е "непоносимо/нетърпимо" – 63,3%. С края на зимата, през март 2010 г. малка част от песимизма в общественото мнение намалява, но оптимизмът все още поддържа изключително ниски нива. Делът на хората, които смятат, че положението в страната е "нормално/добро" през март 2010 е едва 4% (фиг.1) ¹.

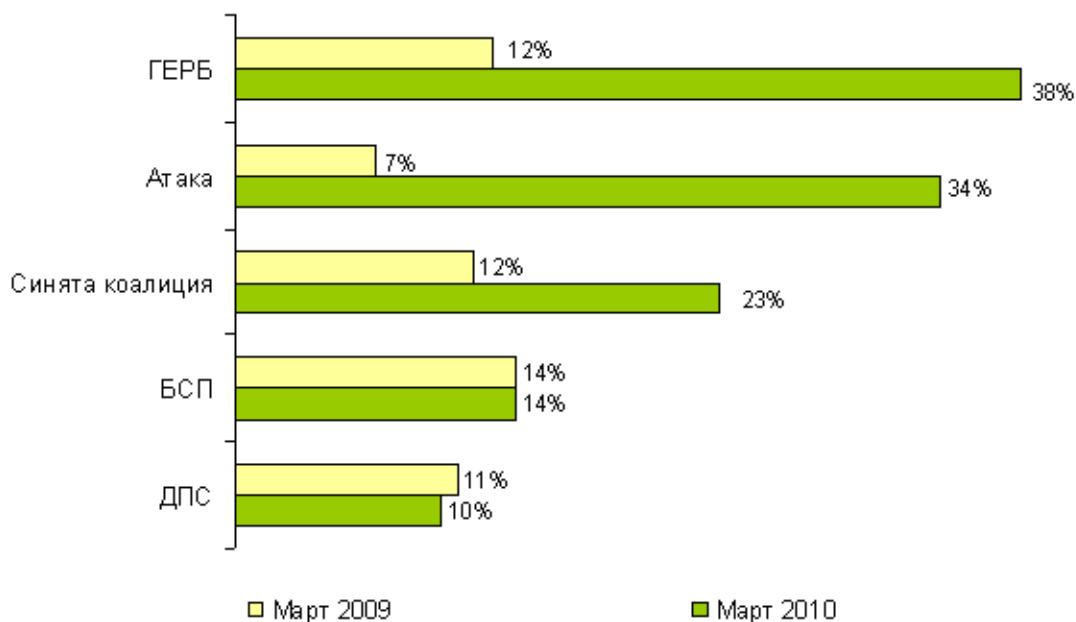
Предстоящата година

Въпреки това обаче, ако се съпоставят представите за предстоящата година, с представите една година по-рано, се наблюдава значителен спад на песимизма и значим ръст на умерения оптимизъм. Кумулативният дял на представата, че икономическата ситуация в страната ще се влоши намалява от 61% на 42% в периода март 2009 – март 2010 г. Същевременно умерената представа, че положението "малко ще се подобри" се увеличава два пъти и от 11% към март 2009 през март 2010 достига 23% (фиг. 2).

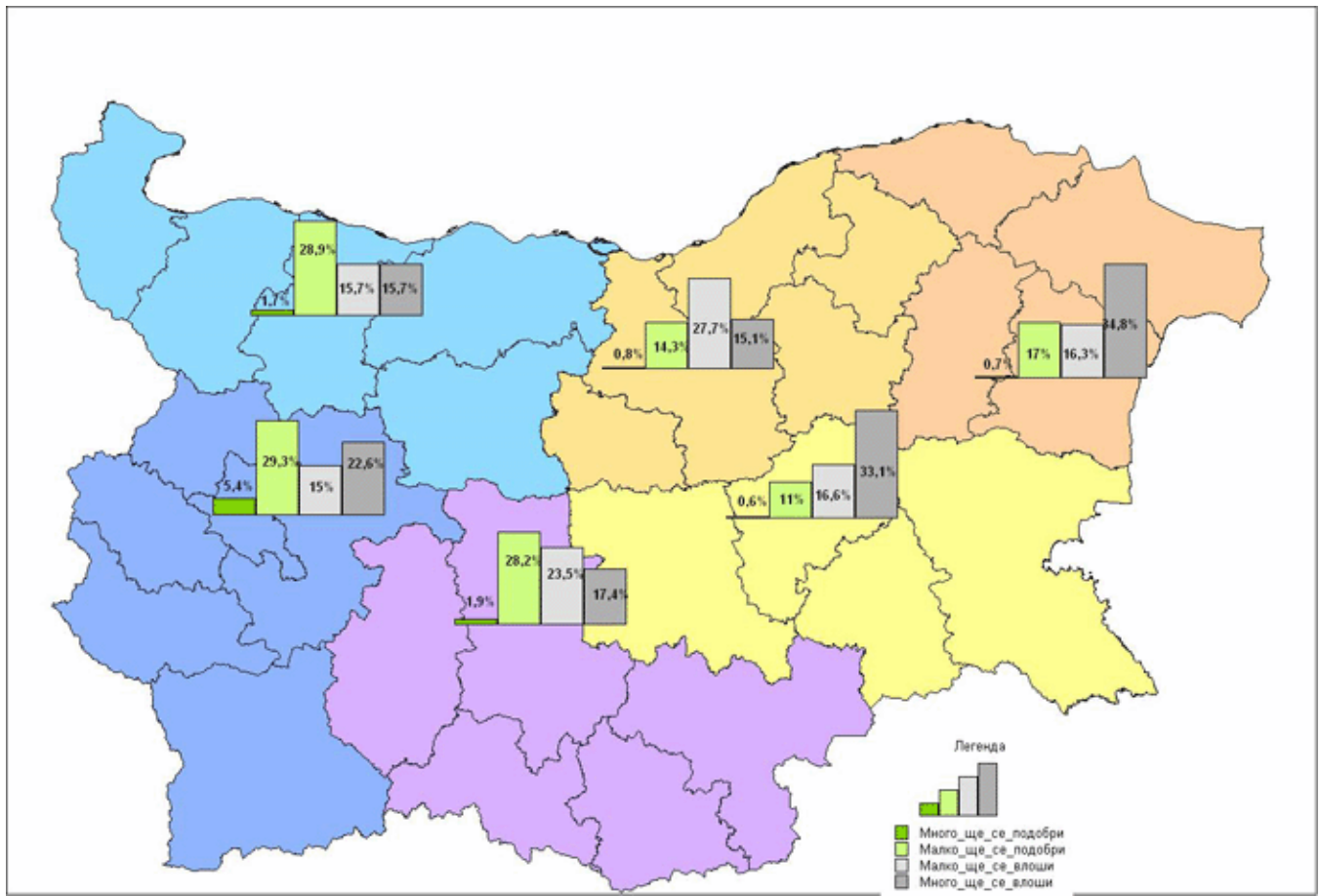

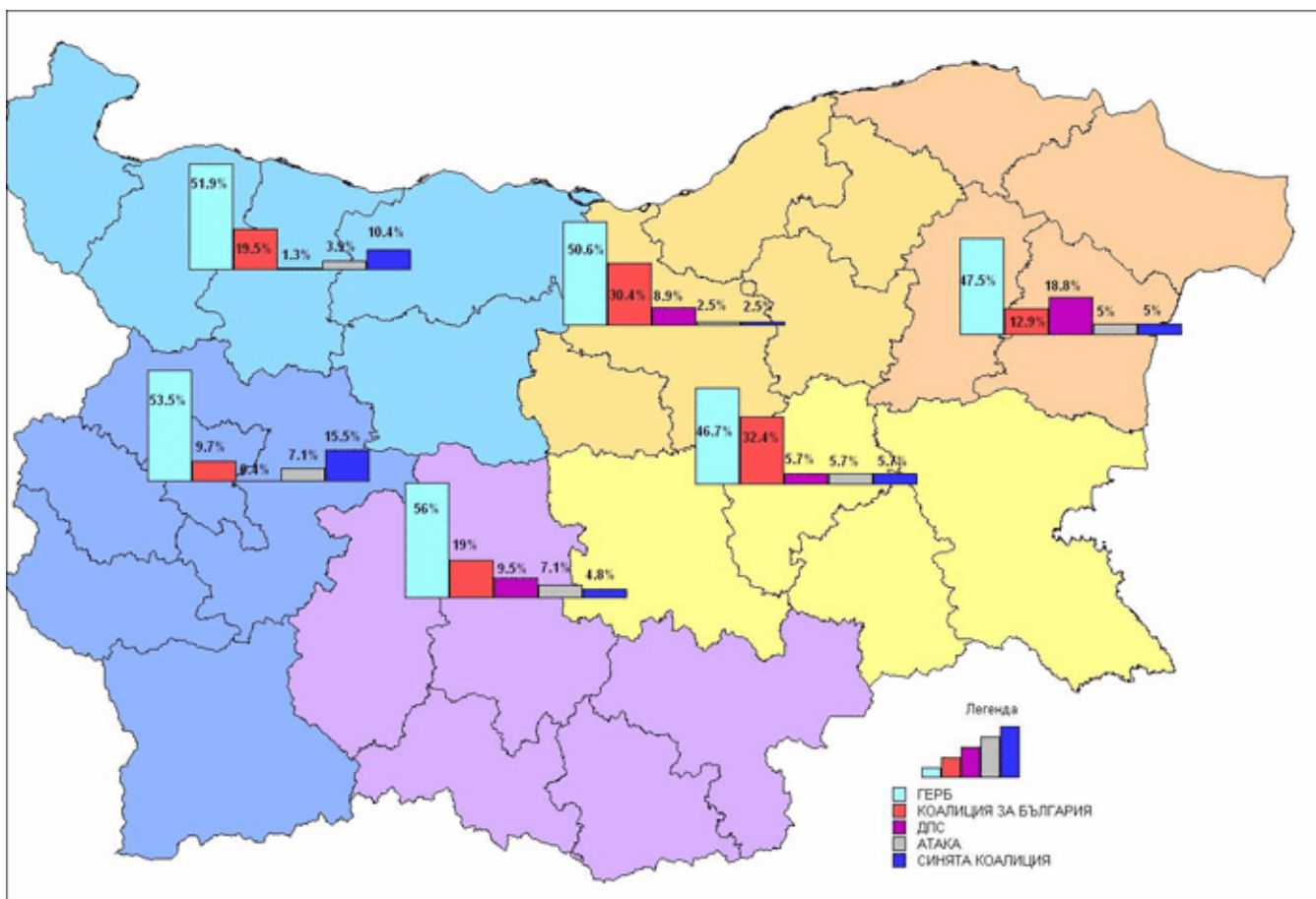
За разлика от март 2009 г., когато политическата ориентация на анкетиранията лица не оказва влияние върху техния оптимизъм, то през май 2010 г. това за кого дадено лице би гласувало, ако парламентарните избори бяха днес, се откроява като най-значим фактор за нарастващия оптимизъм (фиг. 3). Докато оптимизмът на симпатизантите на БСП и ДПС запазва нивата си от същия период на предходната година, то делът на оптимистите сред симпатизантите на ГЕРБ и АТАКА се е повишил повече от три пъти, а сред симпатизантите на Синята коалиция се е удвоил.

Дял на отговорилите, че ще общата икономическа ситуация в страната през следващите 12 месеца ще се подобри по партийни предпочитания

Подобно на предходните изследвания на икономическите нагласи в страната, които Институт "Отворено общество" провежда от февруари 2008 г., като следващ по значимост фактор се очертава регионът на местоживеене на изследваните лица, изразен чрез районите на планиране (фиг. 4). Основната разлика между предишните изследвания и данните от месец март 2010 г. е че се наблюдава промяна в стратификацията на оптимизма. Ако преди Южна България се отличаваше с доста по-оптимистичните очаквания към следващата година, то сега се оформя особен диагонал на оптимизма, който разделя България на две: Северозападен, Югозападен и Южен централен район от една страна и Югоизточен, Североизточен и Северен централен район от друга страна. Разделянето на страната по този диагонал е пряко свързано с регионалните политически предпочитания. Казано иначе, регионалните разлики в оптимизма и песимизма не са предопределени от чисто икономически фактори, както би могло да се очаква, а се явяват като специфична зависима променлива от изборните предпочитания (фиг. 5).

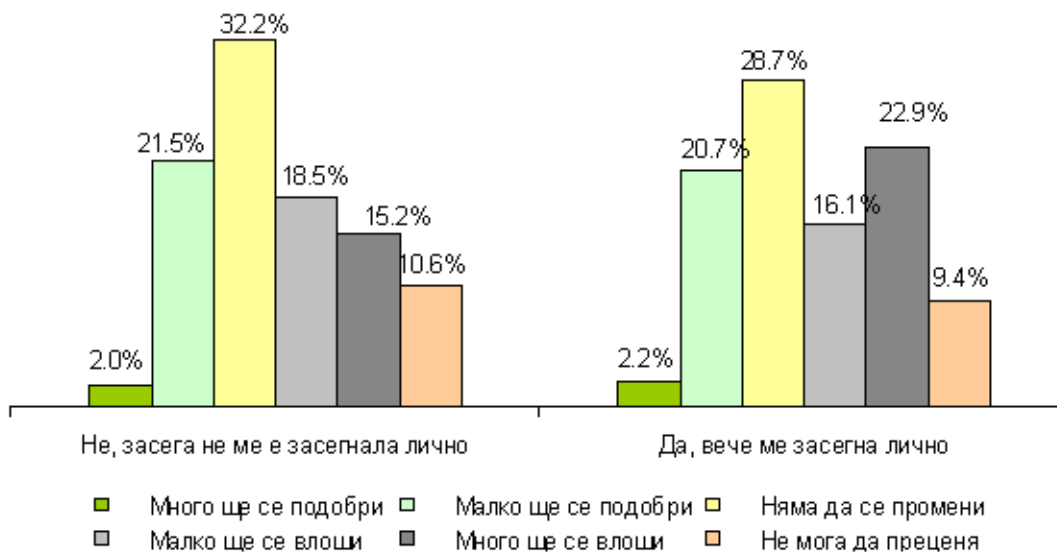

Подобно на предходните изследвания, трябва да се отбележи, че съществено важни социални характеристики, каквито са полът, възрастта и образованието не оказват значимо влияние на песимизма или оптимизма за предстоящата година.

Засегнати от кризата

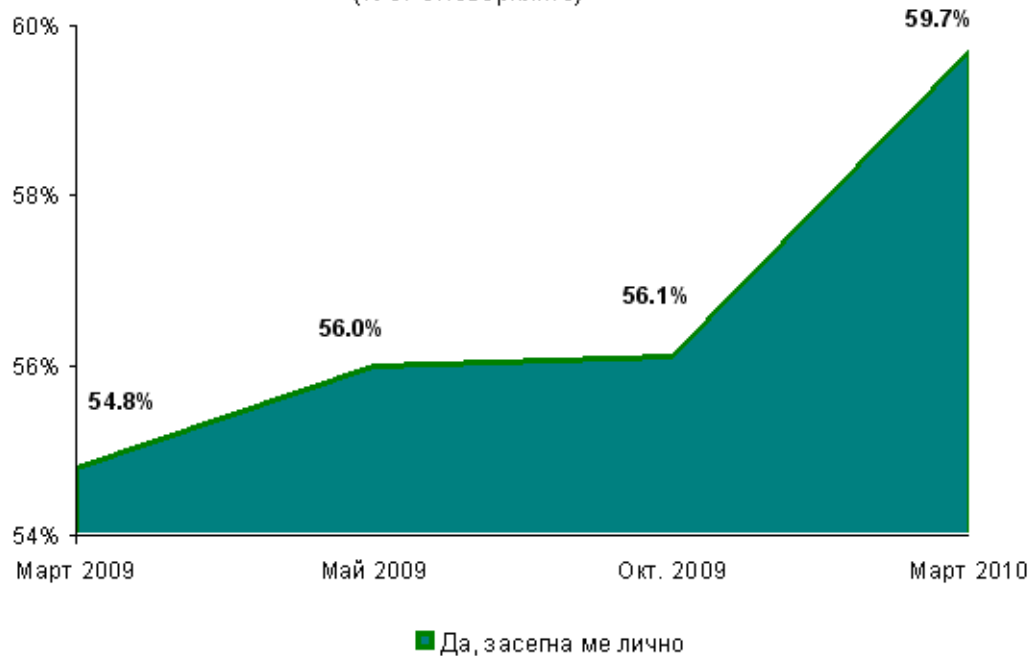
През месец октомври 2009 г. онези, които се самоопределяха като засегнати от кризата, бяха по-оптимистично настроени към икономическото развитие на България през предстоящата година ². Шест месеца по-късно може да се каже, че дали човек е оптимистично настроен не зависи от това дали се чувства засегнат от кризата. При засегнатите от кризата обаче представата, че икономическата ситуация в страната много ще се влоши е значително по-силно изразена за сметка на представата, че ситуацията малко ще се влоши (фиг 6).

Как смятате, че ще се развие общата икономическа ситуация в страната през следващите 12 месеца? - според засегнатостта от кризата

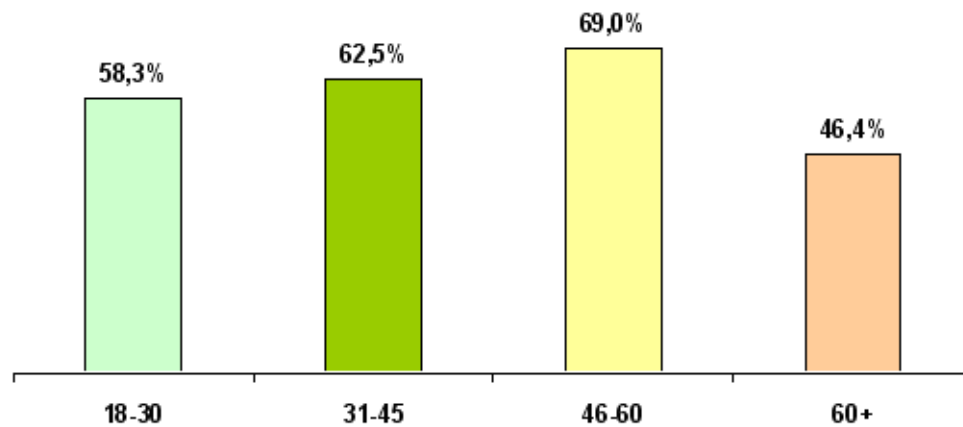
Относителният дял на засегнатите от кризата, който в периода май – октомври 2009 г. изглеждаше стабилизирани, нараства до 59,7%. Казано с други думи, докато летните месеци са "задържали" кризата в известни граници, то зимните месеци са се оказали по-скоро неблагоприятни за излизането от кризата (фиг.7).

Засегна ли икономическата криза лично Вас?
(% от отговорилите)

Подобно на оптимизма, полът не играе съществен фактор за засегнатите от кризата. Като засегнати се определят 60,9% от мъжете и 58,7% от жените. Възрастта, образованието, типът на населеното място и видът на работодателя обаче се очертават като важни фактори, когато става дума за засегнатите от кризата. Следвайки тенденция, очертала се в предходните изследвания на ефектите от икономическата криза, провеждани от Институт "Отворено общество", и през март 2010 г. най-засегнати са лицата в най-горната възрастова група на трудово активното население (от 46 до 60 г.), а най-малко засегнати са лицата от третата възраст (над 60 г.). По-слабо са засегнати и лицата в най-младата възраст (18-30 г.). По отношение на образованието на изследваните лица, най-силно засегнати са хората със средно образование и основно образование, а най-слабо са засегнати вишистите.

Засегнали икономическата криза лично Вас?
(валиден % по възрастови групи)

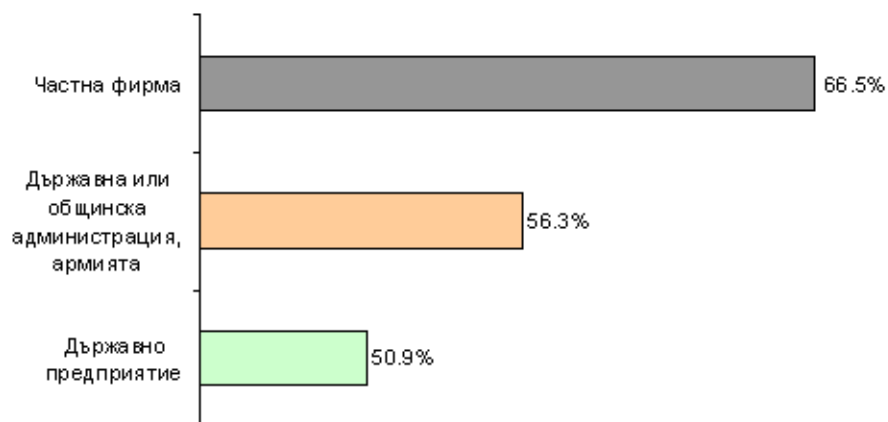

Когато се вземе предвид административния статут на населеното място, в което живеят изследваните лица, отново се повтаря тенденцията от предходни изследвания. Най-засегнати от икономическата криза са жителите на столицата (69,2%), следвани от живеещите в селата. Най-малко засегнати са жителите на малките градове (50,2%).

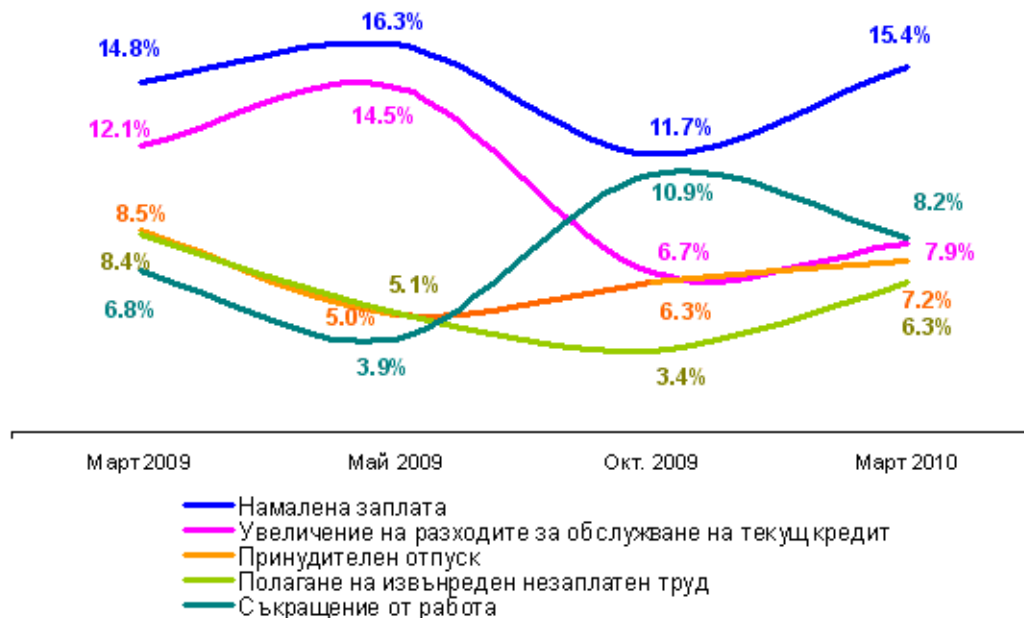
В изследването от март 2010 г. въпросът за засегнатостта от кризата може да се разгледа и през призмата на това дали работодателят е в държавния или в частния сектор. Данните ясно открояват, че най-потърпевши са работещите в частния сектор (66,5%), докато най-малко засегнати са работниците от държавните предприятия (50,9%). Въпреки че държавните предприятия са по-слабо засегнати, трябва да се отбележи фактът, че, макар и с малко, дори в тях делът на засегнатите е по-висок от този на незасегнатите от кризата.

Засегна ли икономическата криза лично Вас?
(валиден % по тип на работодателя)

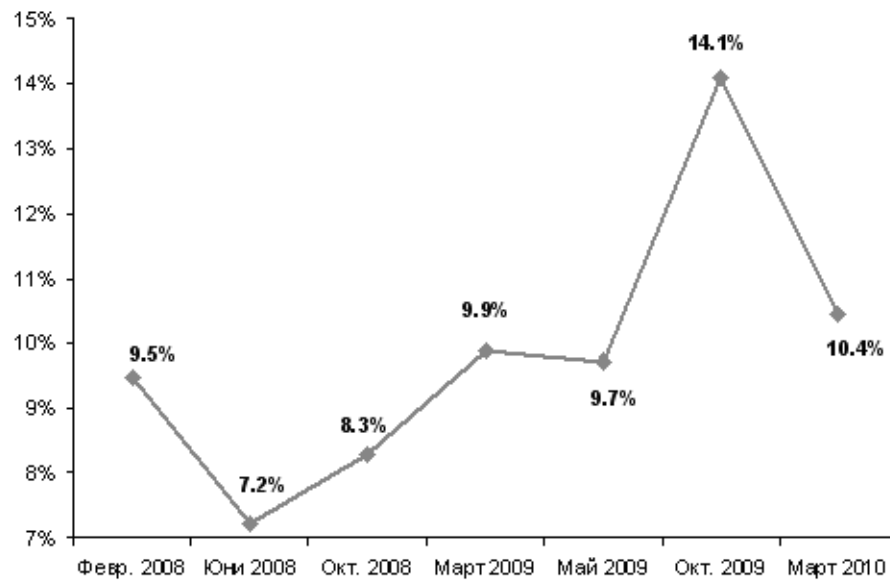
Ако се проследи развитието на кризата в периода март 2009 – март 2010 г. от гледна точка на последствията за засегнатите лица, може да се каже, че кризата има цикличен характер. Въпреки сезонните колебания, относителните дялове на лицата с намалена заплата, съкратените от работа, полагащите извънреден труд без заплащане, както и онези в принудителен отпуск имат приблизително същата стойност, както в началото на кризата. Освен това се наблюдава положителна тенденция на намаление броя на лицата, които са увеличили разходите си за обслужване на кредити. От тази гледна точка, може да се прогнозира, че предстоят месеци, в които работните заплати на част от населението ще бъдат намалени, но за сметка на това ще намалее дялът на съкратените от работа, т.е., казано иначе - ще взимаме по-малко пари, но няма да загубим работата си.

Основни последици за засегнатите от кризата
(% от всички анкетирани)

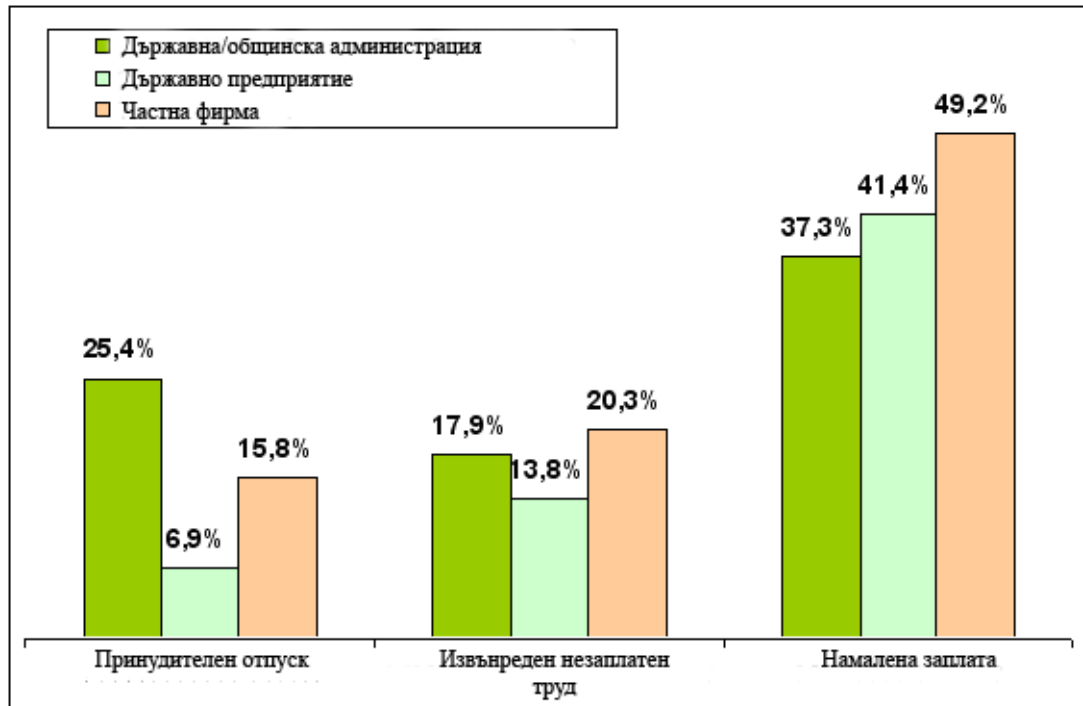

Тази прогноза може да бъде подкрепена и с данните за тенденцията при реалната безработица, периодично регистрирана в представителните проучвания на Институт "Отворено общество". Делът на лицата в трудово активна възраст, които се самоопределят като безработни към март 2010 е 10,4%, което съответства на дела на безработните лица към същия период в предходните две години. Поради настъпващите летни месеци може да се очаква известен спад в нивото на безработица (както през лятото на 2008) или стабилизиране на тенденцията около сегашното ниво (както през лятото на 2009). От тази гледна точка вероятно ново покачване на нивото на реалната безработица може да се очаква през месец октомври 2010 г.

**Относителен дял на лицата на възраст 18-65 г.,
самоопределящи се като безработни**

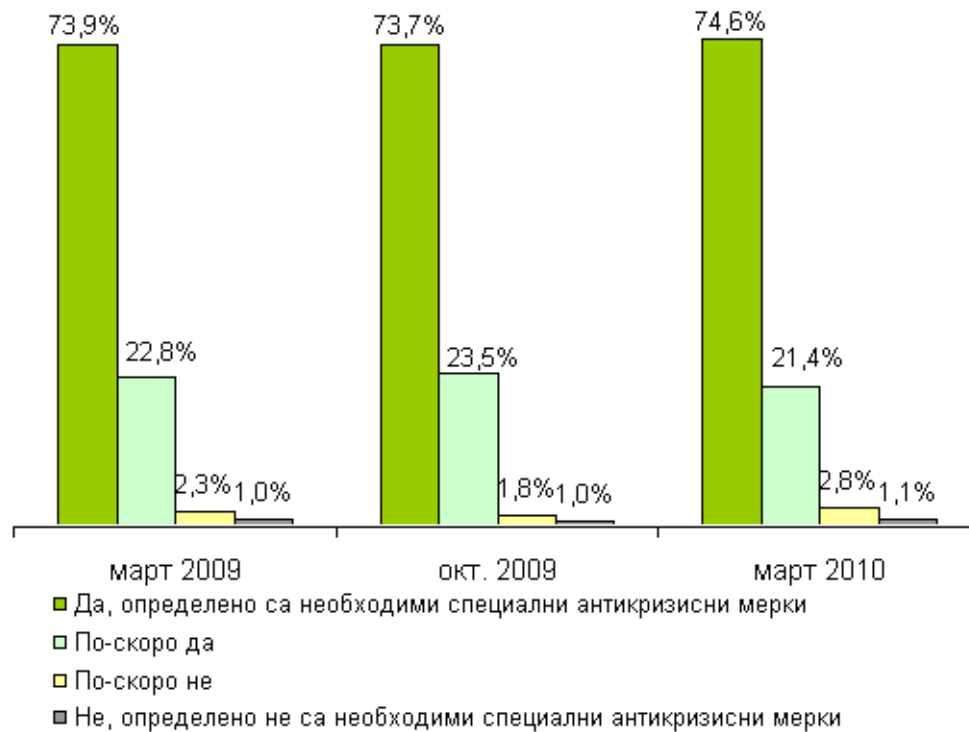

Възност, различните типове работодатели търсят различни решения за излизане от кризата. По тази причина в зависимост от типа на работодателя, се наблюдават значими разлики в последиците от кризата за заетите лица. Служителите в държавната и общинската администрация значително по-често са били изпращани в принудителен отпуск, в сравнение с останалите заети лица. За сметка на това обаче в публичната администрация най-рядко са страдали от намаляване на заплатата. Намаляването на заплатата касае най-сериозно фирмите в частния сектор, където са засегнати приблизително половината служители. Работещите в държавни предприятия най-рядко са били принудени да излязат в отпуск или да полагат извънреден незаплатен труд. От гледна точка на тези разпределения (и като се има предвид, че по данни на НСИ заетите в частния сектор към март 2010 са 73% от заетите лица в страната) може да се предположи, че огледалните синусоиди на намалената заплата и съкратените от работа са определени най-вече от сезонния цикъл на работа в частния сектор. Същевременно, трендлинията на принудителния отпуск е относително по-непроменлива, поради нецикличния характер на работата на публичната администрация.

Независимо от спада в реалната безработица и оптимизма за предстоящата година, все още е налице значим обществен консенсус за ролята на държавата. Както в началото на кризата, така и година по-късно, около 96% от населението на страната счита, че са необходими специални мерки, които държавата трябва да предприеме, за да противодейства на кризата и да подпомогне излизането от нея.

Необходими ли са специални мерки от страна на държавата за противодействие на кризата?

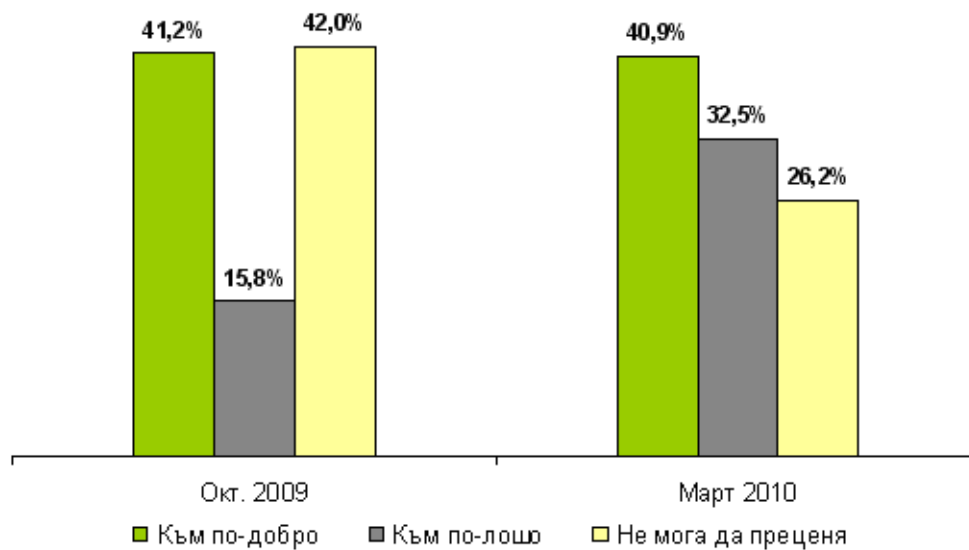
Въпреки че очакват правителството активно да противодейства на кризата, анкетираните лица не са съгласни да му окажат съдействие, жертвайки част от собствените си доходи. На хипотетичния въпрос: "За да се избегне задълбочаване на икономическата криза в България, бихте ли се съгласили доходите Ви да бъдат намалени с 5%?" едва 13% от анкетираните изразяват съгласие, докато 82% са против подобна мярка. И при формирането на тази нагласа най-силна роля играе прадпочитанието към политическа партия. Сред симпатизантите на ГЕРБ, готовност да пожертват доходите си показват 18%, а сред синята коалиция – 14%. Най-ниско е съгласието сред онези, които биха гласували за ДПС (6%) и Коалиция за България (8%).

През последната година, глобалната икономическа криза прокара диагонали през можество противоположни ъгли в българското общество като направи така, че различията в двата края на всеки диагонал да изглеждат още по-големи. По отношение на своите социални нагласи страната изглежда разделена на две. Обичайно съществуващото противоречие в нагласите на Северозападна и Югоизточна България се подсилва допълнително от регионализирането на политическата подкрепа. Очертават се и няколко противоположни социални профила на засегнатите от кризата. От едната страна са хората в пенсионна възраст, а от другата - трудово активните лица в пред-пенсионна възраст. От едната страна са хората с висше образование, а от другата - хората с основно и средно образование. От едната страна са жителите на столицата, от другата – жителите на малките

градове. От едната страна са намалените заплати в частните фирми, от другата страна – увеличеният принудителен отпуск на публичната администрация.

Доколкото свързват противоположности, диагоналите на кризата обаче правят общественият консенсус да изпъкне още по-ясно, а именно: положението в страната е непоносимо и правителството трябва да предприеме мерки, но хората не са склонни да жертват доходите си. Скрытият риск за правителството е, че заради цикличния характер на последиците от кризата, диагоналите могат да се превърнат в допирателни, по които то да се плъзне извън кръга на необходимото му обществено одобрение. Първият признак за такова приплъзване е фактът, че през октомври 2009 едва 15,8% от анкетираниите смятат, че при управлението на Бойко Борисов страната се развива към по-лошо, докато през март 2010 делът на хората с такава нагласа се е удвоил (32,5%).

Според Вас, като цяло, как се развива България по времето на Бойко Борисов?
(% от всички анкетирани)

Подобна промяна несъмнено изисква преосмисляне на социалната и икономическите политики към заетите в частния сектор, доколкото там се намира най-значителният дял на засегнатите от икономическата криза. Необходими са гъвкави мерки, които да отговорят на гъвкавия характер пораженията от кризата.

Авторът изказва своята благодарност на Петя Брайнова, за помощта при статистическата обработка на данните и графиките и на Драгомира Белчева, за изработването на географските карти.

¹ Изследването е проведено на базата на 1197 интервюта лице в лице в периода 12.03 – 28.03 2010г. и е представително за пълнолетното население в страната, максималната грешка е 2,8%

² Виж http://opendata.bg/data/file/PUBLICATIONS/November_2009_Politiki_Pamporov.pdf